

Марко БАБИЋ

ТРАЖЕЋИ ПРАВДУ ЋИЛАС ЈЕ НАШАО СЕБЕ*

Писати о Ћиласу је и тешко и лако. Тешко, јер је контроверзна личност. Лако је, пак, признати му да је био на страни истине, мада код нас и дан-данас није за све то тако очигледно. Знајући наш менталитет, мене то много и не чуди, иако припадам младој генерацији која комунизам зна нешто из основне школе и ништа више: „Мене та вода није умивала”, да парафразирам самог Ћиласа. Не чуди ме, јер се слажем са Деси-миром Тошићем који каже да једна таква личност „смета просјечном духу наше малограђанске филозофије, филозофије паланке”.¹

Али баш зато желим да поставим питање: Да ли је и колико Ћилас и његово дјело вриједно за нас – млађу генерацију – која није осјетила комунизам на властитој кожи? Другим ријечима, да ли је и Ћилас само епизода у нашем простору и времену који је био и сагорио баш као и комунизам или је, пак, оставио нешто универзално?

Ћиласова генерација још увијек „води битку” да ли је он био једна ван-серијска историјска личност и врло добар писац или „убица и фанатик” како чух од једног нашег старијег писца сумњивог квалитета. Претпостављам да ће резултат остати неријешен у том смислу да ће свака страна остати на својој линији „фронта”. Ипак, мислим да је то „њихов рат”... до гроба, натопљен личним мотивима, а уз то већ одавно дезактуализиран.

Већ је вријеме, господо, да се на Ћиласа гледа као на једну универзалну личност ван контекста комунизма, антикомунизма или осталих „–изама”, какве год били конотације. Ћилас то заслужује.

Не желим да правим од Ћиласа хероја. Његову политичку дјелатност нека оцјени историја – нико од ње није утекао, па неће ни Ћилас. За вријеме своје „партијске каријере” – без сумње – био је идеолог: бруталан,

* Наслов текста дала редакција. (Б. П.)

¹ Политика, 30. мај 2002.

револуционарно-нетолерантно-комунистички. Онда, онакав какав је само и могао бити: хуманиста и надарен политички мислилац који се ослободио стега комунистичког једноумља. Његова теза о новој класи која га је прославила у свијету није оригинална – постојала је још много раније и од саме Октобарске Револуције. Споменимо само анархистичке критичаре Маркса из XIX вијека – Бакуњина или пољског анархисту Махајског, који су тврдили да концепција друштвене организације коју предлаже Маркс неминовно води ка настајању привилегованих класа. Ни сам Ђилас, наиме, не тврди да је „измислио” нешто ново. Да је то исто написао неки амерички професор у то исто вријеме, вјероватно би дјело прошло незапажено. Уосталом, људи више вјерују када говори „човјек испод вјешала” него и најученији професор. Посебно на Западу. Наравно, не умањује то ни најмање вриједност Ђиласовог дјела, јер таква синтеза чињеница везана са властитим искуством – и животом – у своје вријеме имала је моћ атомске бомбе. Нажалост из очигледних разлога више на Западу, него код нас. Али, био је то прелом. Својим ангажовањем у показивању апсурдности комунистичких система, Ђилас је у потпуности заслужио да буде први у цијелом низу дисидената-критичара једног накарадног система. Па макар цијеном коју је морао платити.

Дјело је вриједно ако надживи свог ствараоца. Комунизам, или успјешна проба његовог успостављања, је била и прошла. А са њом и све што је везано за њу. Па, хтјело би се рећи – и сам Ђилас.

Али, ипак није тако. Зашто?

Прије свега, Милован Ђилас је аутентичан. Уопште, аутентичност сваког мислиоца, тим прије политичког мислиоца, зависи не само од тога шта говори али – прије свега – од тога какав је животни став одабрао. Другим ријечима, да ли је његов животни став у складу са идејама које заступа. Шта то значи? Ту није у питању ни плата, ни положај, ни престиж у својој средини... па чак није у питању ни слобода, лична слобода (Ђилас је све то добровољно изгубио. То је била цијена пута који је изабрао). Не, у питању је страст која даје снаге Ђиласу и руководи њиме. У питању је духовна снага која помаже отварању према правди. Мислилац, какав је био Ђилас, превазилази не само опште мишљење у датом тренутку, већ и саму цјелокупност тадашњег политичког живота. Сваки мислилац, да би избјегао могућу контрадикторност између властитих идеја и практичне дјелатности (Боже мој, сви смо ми само људи), резигнује од активног учествовања у јавном животу. Истина, Ђилас је био „избачен” из свијета дјелатности против своје воље. Међутим, убрзо се показало да тај „живот филозофа” није стајао у противрјечности са њим самим. Зашто? Остала је у њему страст спознаје и радикализам мишљења – у оно вријеме лудо храбрих. Истински политички мислилац –

како то рече Leo Strauss – мора бити и бестидан.² Платон представља филозофију као противрјечност трезвености и умјерености. Мисао не смије бити умјерена. Ипак, умјереност – то је врлина која дефинише језик мислиоца. Зар управо такав и није Ђилас као мислилац?

Ђилас је био искрени идеалиста досљедан самом себи. Он поручује: „(...) носиле су ме идеје поникле у мени и изворни идеали, више слободољубиви него марксистички. (...) Нешто што мени није дало да се зауставим ни пред изгледима бојкота, понижења и тамница, страдања младе супруге, тек рођеног сина и кћерке – нешто што не преза ни од саме смрти. Шта је то – ни дан данас ми није јасно: човек је роб свог дела, свог стваралаштва онолико колико јесу они његови и – макар по његовом уверењу – оригинални”.³ „Она, идеја, постала је вредност за себе (...) Постао сам роб идеје, уживајући у том и таквом ропству: није ли слобода робовања идеји, односно Богу – за оне који у Бога верују? Био сам, с тиме и тако слободан – уколико је могуће бити слободан у свом времену и својим условима”.⁴

Ђилас постаје мислилац који оставља далеко иза себе своје „другове” на мјесту „обичних” политичара. Зашто? Он поставља директна питања о суштини политичког живота: Шта је то праведност? Шта значи добра власт? Поредак? Шта је то морално, а шта неморално у политици? И тражи праве одговоре који су обично погубни за политичку елиту. За сваку политичку елиту.

Уосталом, Ђилас је постао мислилац тек онда, када је рационално почео да размишља о свијету, о своме свијету слијепе идеологије која се базирала на једној јединој – апсолутној – истини; тек онда када је осјетио потребу да укаже суштину комунистичког система. Изашао је тада изван онога што је очигледно, познато и кренуо на страну онога што је непознато. Никога он није силио да га слиједи. Али, показао је пут.

Жеља за правдом, за откривањем – то су Ђиласове особине које су га довеле до политичког пада, истовремено омогућавајући његов „повратак” као мислиоца.

Размишљам: па зар Ђиласов избор – није избор једног Сократа? Сократ одбија шансу да побјегне из Атине и спасе живот. То одбијање, наравно, није било условљено некаквим категоричким императивом који захтјева пасивно прихватање затеченог стања без сумњи и предомишљања. Био је то свјестан и храбар избор. Сократ је жртвовао свој живот да би сачували живот филозофије у Атине. Ђилас је жртвовао много (па би

² Leo Strauss, *Sokratejskie pytania*, Fundacja Aletheia, Warszawa 1998, str. 8.

³ Милован Ђилас, „Пад нове класе – повест о саморазарању комунизма”, стр. 19.

⁴ Милован Ђилас, „Тамница и идеја”, стр. 25.

и живот, да је дошло до тога) да би сачувао своју савјест и историјску одговорност момента који је и сам стварао. Зар то у суштини и није један те исти избор?

Али неко ће можда поставити питање: а зашто је то све важно за нас? Ако данас разумни човјек има на избору реализам или идеализам (прихватимо за моменат ту сумњиву подјелу) као свој однос према животу – прихватиће једно или друго или ће одбацити такву алтернативу. Ипак, зар идеализам (у обичном, свакодневном значењу те ријечи) не би требао да има предност? Човјек је биће које треба да тежи свом потенцијалном савршенству. А утопија – ма каква она била – како нас учи Платон на почетку филозофије, је ватра са којом се морамо играти, јер то је једини начин да сазнамо гдје је наше мјесто на овоме свијету. Критиковати лажне утопије? Наравно! Али, примати проста разрјешења и ићи на компромис са свим и свачим – прихватати голи реализам, сиву свакодневицу – то је смрт. Нетражење нових инспирација (па можда нових заблуда) било би погубно. Ипак, данас тога нема. И зато смо ту гдје смо. Ђилас каже: „(...) период гашења старе идеје и прописивање нових идеја, трагичан је за бивше вернике старе идеје, а разоран, јалов и заблудан за оне који нису докучили нове идеје и ухватили се за њих: револуционари које није појела револуција једу сами себе, а нова поколења пропадају у испразној свесвеједности, у дрогирању и незаситости насладама”.⁵ Па зар се то управо данас и не дешава?

Ако томе додамо менталитет просјечног човјека нашег поднебља који говори ријечима једног познатог рокера да: „Будале гину за идеале” онда је све јасно.

Да ли да песимистички закључим да смо тек на почетку пута? А да ли смо уопште свјесни који је то пут?

Милован Ђилас је на свом путу критике лажне утопије и тражења правде нашао себе. Па зар он сам, његов животни став и његово дјело не би могли бити том инспирацијом, идејом-водиљом за нас?

Без сумње, вријеме ће показати да је то не само могуће већ пријекно потребно.

⁵ Милован Ђилас: „Тамница и идеја” стр. 48.

Marko BABIĆ

SEEKING JUSTICE DJILAS FOUND HIMSELF

Summary

Milovan Djilas, the first dissident of the „communist world”, has its permanent place in history. But, his work should not be only interesting to scientists who research the history of communism. It also possesses a different, broader dimension: Djilas as a thinker can and should have an influence on younger generations as well. In today’s world lacking of ideas, where „the value is that, that there is no value”, Djilas life attitude, his authenticity, his idealism, his strong believing in the truth can serve as a „lighthouse” for youngsters. „To be” or easier and more pleasant „to have”? It has always been an eternal question. Djilas, however, chose „to be”.

His „heresy” should not only be treated as a rebellion against the communist system, but as his aspiration towards perfection. With the „to be” attitude, Djilas „found and saved” himself. We all should keep that in mind.

